

IAIN BANKS'İN EŞEKARISI FABRİKASI ROMANINDA GOTİK UZAM

Gothic Space in Iain Banks' *The Wasp Factory* Novel

(Makale Geliş Tarihi: 26.08.2019 / Kabul Tarihi: 28.10.2019)

Selçuk YAZICI *

Öz

Bu çalışmanın amacı Iain Banks'in *Eşekarısı Fabrikası* romanını gotik uzam açısından incelemektir. Öncelikle, edebiyatta uzam kavramında ortaya çıkan unsurlara ve özelliklere kısaca değinilmiştir. Sonrasında yazarın hayatı ve yazınsal kimliği hakkında bilgi verilmiştir. Roman veya hikâyeyi oluşturan ana unsurlardan biri olan uzamın, kahramanları oluşturmak, toplumu yansıtmak ve atmosferi oluşturmak gibi işlevsel özellikleri vardır. Bu özellikler okuyucunun tutumlarına ve değerlendirmelerine yön verir. Ortaya konan bu bilgiler eşliğinde, yazarın oluşturduğu uzamların, kahramanların tecrübelerine, düşüncelerine ve geçmişine nasıl yön verdiği ortaya koyulmaya çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: gotik uzam, Iain Banks, atmosfer, gizem, betimleme

Abstract

The purpose of this study is to analyse Iain Banks' *The Wasp Factory* novel in terms of gothic space. Firstly, the aspects and features appearing in the concept of space were briefly mentioned. Thereafter, information about the life and literary identity of the writer was given. Space, one of the main elements which form the novel or the story, has some functional features like

* Dr. Öğr. Üyesi, Atatürk Üniversitesi, Yabancı Diller Yüksekokulu, Mütercim-Tercümanlık Bölümü; Assist. Prof. Dr. Atatürk University, School of Foreign Languages, Department of Translation and Interpreting, syazici@atauni.edu.tr, ORCID ID: [0000-0002-6030-0289](https://orcid.org/0000-0002-6030-0289)

forming the characters, reflecting society and creating the atmosphere. These features shape the attitudes and evaluations of the reader. In light of this information, it was aimed to reveal how spaces formed by the writer shape the experiences, thoughts, and past of the characters.

Key Words: gothic space, Iain Banks, atmosphere, mystery, description

I. Giriş

Feminizmin genel olarak 19. yüzyılın sonlarında Amerika Birleşik Devletleri'nde başladığını söylemek mümkündür. Ardından Fransa'da filozoflar ve kadın yazarlarca savunulmuş ve daha sonraki yıllarda özellikle Batı dünyasında birçok ülkeye yayılmıştır. Feminizm kadının toplumda sosyal, ekonomik, kültürel, siyasal haklar bakımından erkekle eşit olması gerektiğini öne sürerek bunu gerçekleştirmeye çalışan ve kadını destekleyen düşünce akımı olarak tanımlanabilir. Modern anlamda felsefi hareket olarak feminizmin kökenini Aydınlanma dönemine kadar götürmek mümkündür. Kadınların eğitim hakkını savunan İngiliz yazar Lady Mary Wortley Montagu ve Fransız filozof Marques de Conderecet gibi liberal düşünürler bu hareketin öncüleri olmuştur. Filozof Conderecet, 1970' de insan haklarının ilan edilmesinden kısa bir süre sonra, kadın haklarının destekçisi olmuş ve kadınlara oy hakkının verilmesi gereğini savunmuştur. Kadın hakları konusunda ilk bilimsel topluluk Hollanda'da (Middelburg) 1785 yılında kurulmuştur. 1792 yılında İngiliz yazar Mary Wollstonecraft'ın cinsiyetler arası eşitliği ele aldığı kitabı "A Vindication of the Rights of Women" (Kadın Haklarının Müdafaası) yayımlanmıştır. Mary, bu eserinde dönemin düşünürlerinden Jean-Jacque Rousseo'nun görüşlerine karşı eleştirel bir tavır takınır. Rousseo, kadınların erkeklere göre duygusal olduğunu ve aynı şekilde eğitilemeyeceklerini, bu yüzden de "domestik" olmaları gerektiğini düşünür. Ona göre kadınlar yalnızca erkek cinselliği için bir arzu objesidir ve özellikle yükseköğrenim almaları imkânsızdır (Gaia Dergi). Mary, bunun kendisi için geçerli olmadığını dönemin kadınlarından beklenmeyecek bir radikallikle gösterir. Dünyada kadın hakları adına yapılan ilk toplantı 1848 yılında New York'ta gerçekleştirilmiştir. Bu feminist süreç 19. yüzyıldan itibaren sanayileşmeyle başlamış günümüze kadar uzanarak çeşitli fikir akımları ve felsefi doktrinlerin de etkisiyle "Liberal", "Marksist", "Radikal", "Sosyalist", "Postmodernist", "Kültürel", "Anarşist", "Varoluşçu", "Radikal", "Lezbiyen", "Siyah Feminizm" gibi türlere ayrılarak çeşitlenmiştir.

Batı'da temel olarak Rönesans'tan sonra ortaya çıkan feminist kadın hareketi çeşitli Avrupa ülkeleri ile Amerika'da birbirlerinin tamamen aynısı olmamakla birlikte ortaya çıkan gelişmelerle, birbirlerini etkileyen bir seyir izlemiştir (Sevim, 2005: s. 7) bu süreç Almanya'da daha geç başlamıştır. 20. yüzyılın başlarında İngiliz feminist yazar Virginia Woolf, bu yüzyılın ortalarına doğru Fransız feminist filozof Simone de Beauvoir, Amerikalı feminist teorisyen Judith Butler, kadın hakları savunu-

cusu Fransız yazar Helene Cixious ve Fransız edebiyat kuramcısı, psikanalist, yazar ve filozof Julia Kristeva feminizmin önemli temsilcilerindedir. Eleştirilerini edebiyat yoluyla dile getiren bu temsilciler, cinsiyetin dil aracılığıyla kurulduğunu, bu durumun yazının dil üslubunda görülebildiğini, geleneksel olan eril normların kabul edilemeyeceğini ve geçersizliğini savunmuşlardır. Söz konusu yazar ve kuramcılarının yanı sıra Batı'nın en önemli feministleri arasında yer alan Amerikalı şair, yazar ve aktivist Morge Piercy, Amerikalı Ursula K. Le Guin, Amerikalı feminist sosyolog Charlotte Perkins Gilman, Kanadalı feminist yazar Margaret Atwood, Avusturyalı yazar Ingeborg Bachmann, İngiliz yazar Georg Eliot, Britanyalı feminist yazar Doris Lessing, İngiliz filozof John Stuart Mill, Amerikalı feminist filozof Kate Millett gibi isimler, verdikleri mücadelelerle feminist düşünce, kadın yazını ve kadın dili kavramlarını dünya literatürüne kazandırmaya çalışmışlardır.

Tarih boyunca kadın hakları konusunda sürekli gelgitler olmuş, bu nedenle de yeterli gelişme sağlanamamıştır. Yaşanılan olası süreçte elde edilen bazı haklar bir süre sonra kaybedilmiş, daha sonra mücadeleler sonucunda geri kazanılmıştır. 1970'lerden sonra bu hak elde etme mücadelesi hızlanmıştır. 1888 yılında ilk olarak Washington'da açılan, 20. Yüzyılda ise pek çok ülkede şubeleri açılan Uluslararası Kadın Konseyi, feministlerce ortaya atılan kadın mücadelesinin tüm toplumun ihtiyaçlarını karşılayacak biçimde genişletilmesi gerektiği (Michel, 1993: s. 68) fikrini savunmuştur. I. Dünya Savaşından II. Dünya Savaşına kadar geçen süreçte 21 ülkede kadınlara oy hakkı tanınmış, savaşan ülkeler savaşta kadınların yaptıkları fedakârlıkları göz önünde bulundurarak oy kullanma hakkını vermiştir. Savaş sonrası fabrikalarda çalışan kadınlardan, erkeklerin savaştan geri gelmesiyle evlerine dönmeleri istenmiştir. Bu nedenle Uluslararası Kadın Konseyi ve Oy Hakkı Birliği gibi güçlü feminist örgütler, savaşların önlenmesi, kadınların ve kadın emekçilerin haklarının savunulmasına yönelmiştir. Böylece kadın işçilerin durumlarının düzeltilmesi, aile yardımları, iki cins için çalışma şartlarının eşitlenmesi, evlilik dışı çocukların korunması, evli kadının milliyetini ve soyadını koruma hakkı gibi çalışmalar hayata geçirilmiştir (Sevim, 2005: s. 46). 1970'li yılların başlarında ivme kazanan bu kadın hareketleri aynı zamanda edebiyata da yansımıştır.

Feminist Eleştiri 1960'larda öncelikle Amerika'da daha sonra İngiltere, Fransa'da toplumsal ve siyasal bir mücadele olarak yeniden canlanan genel feminist hareketin edebiyat alanına da kaydırılması sonucu ortaya çıkmıştır (Moran, 2011: s. 249). Feminizm bu yıllarda toplumsal ve öğrenci hareketlerinin bir parçası olan kadın hareketinin bir yansıması olarak ortaya çıkan edebiyat kimliği içinde yer alır. Bu yönüyle, konuyu politikleştirmek isteyen kadın hareketi ile birlikte bilinçlenme ve kadın kimliğinin farkına varma açısından önemli bir işleve sahip olmuştur (Zengin, 2016: s. 5). İngiliz Feminist yazar Virginia Woolf'un ifade ettiği gibi 18. ve 19. yüzyılda kadınların kendi adlarıyla eserler yazması hiç de tesadüfi değildir. Woolf, bu durumu dile getirdiği yazısının bir bölümünde "*Yazmak senin neyine*" (Woolf, 2017: s. 59) şeklinde bir ifade kullanarak, yazma eyleminin, kadınlar için kolay ulaşılabile-

cek bir eylem olmadığını dile getirmiştir. Bu paralelde tek yönlü bakış açısıyla toplumda yok sayılan bir kesimin varlığını gösterebilmek için feminist yazarlar yeni ve dişil bir bakış açısı ile kadına yönelik var olan değerleri, ölçütleri yeniden değerlendirerek cinslerin dışlanmadığı bir sistem geliştirmek (Zengin, 2016: s. 4) için mücadele etmişlerdir.

Feminizmin edebiyattaki öncülerinden Amerikalı yazar Emma Goldman kadınlara uygulanan baskının onları nesnelleştiren sistemden kaynaklandığını ileri sürer. Kişiyi nesnelleştirdiğini savunan eleştirilenler de zina, eşini aldatma ve fahişelik gibi 20. yüzyılın sosyal problemlerinden fabrikaları sorumlu tutarlar. Fabrikalarda çalışan kadınlar eleştirilirken gizli olarak bir kadının yerinin evi olduğu, ona en uygun tek rolün kocası için evini yönetmek ve onun çocuklarını büyütmek olduğu fikri vardır. Kızların ebeveynlerinin özenli denetiminden uzaklaşması, erken evlilikleri, daha sonra ihmalkâr bir anne ya da ev kadını olmalarını teşvik ettiği için kadınlardaki itaat eksikliği, lükse düşkünlüklerinden dolayı fabrikalar suçlanır. Çalışmamızın araştırma nesnesini oluşturan “Liebhaberinnen” adlı roman 1975 yılında Nobel Ödüllü Avusturyalı yazar Elfriede Jelinek tarafından yazılmış ve Türkçeye “Sevda Kadınları” adıyla çevrilmiştir. Jelinek’in bu romanı da bir fabrikada başlar. Yazarın gerçekçi üslûpla kaleme aldığı bu eserin olay örgüsü, gerçek mekân tasvirleri ve titizlikle betimlenmiş karakterleri, dönemin atmosferini yansıtan özellikleri açısından dikkat çeker. Öyle ki Elfriede Jelinek romanına, “*siz vadiler ve tepelerle dolu olan güzel şehri biliyor musunuz? uzaklarda GÜZEL dağlarla çevrili, birçok ülkenin sahip olmadığı kadar güzel bir ufak manzarası olan şehir. siz bu şehrin barışçıl evlerini ve barışçıl insanlarını tanıyor musunuz?*” (Jelinek, 1975: s. 5) diyerek başlar. Yazar, küçükken tatilini geçirmek için büyük annesinin köyü olan Mürztal’a gider; esere konu olan bu yer Obersteiermark bölgesindedir. Mürztal, diğer tüm Obersteiermark gibi endüstrileşmiş, sosyalizmin izlerinin olduğu büyük fabrikaların bulunduğu bir yerdir. Jelinek, ormanda çalışan gençleri, yine köy girişinde ortalıkta gezen ve fabrikalarda çalışan genç kızları yakından tanır (Mayer/Koberg, 2006: s. 80).

Roman işçi sınıfına mensup iki kadını konu edinir. Bunlardan biri fabrikada dikişçi olarak çalışan realist Brigitte’dir. Brigitte, evlilik dışı çocuk sahibi olan, kendisi gibi fabrikada iç çamaşırı diken bir annenin kızıdır. Annesiyle birlikte şehirde yaşar ve hayattan ne istediğini bilir. Tek amacı ileride kendisini rahat ettirebilecek elektrikçi Heinz’ı elde edip evlenmektir. Heinz, evli bir çiftin oğludur; babası uzun yolculuklar yapan bir kamyon şoförüdür. Annesi evde oturma şansını elde edebilmiş bir ev hanımıdır. Maddi durumları Brigitte’ye göre daha iyi ve gelecek vaat etmektedir. Bir diğer karakter ise idealist terzi Paula’dır. Paula’nın babası oduncu annesi ise ev hanımıdır. Kasabada yaşarlar, Paula gerçekleşmesi zor hayaller peşinde koşar, oduncu Erich’e âşık olur; Erich’de evlilik dışı bir gençtir. Paula Erich’den hamile kalmasıyla zor olan hayatı daha da zorlaşır. Evlilik dışı hamile kaldığı için toplum tarafından dışlanır, hem ailesi tarafından hem de yaşadığı çevrede şiddete maruz kalır. Buna karşın Erich ise yine aynı toplum tarafından takdir edilir. Çünkü, Erich Paula’yı

hamile bıraktığı için erkekliğini ispatlamıştır. Paula'yı hamile bırakması erkekliğin başarısı olarak lanse edilir. Yazar burada bir eril toplum eleştirisi yapar.

Romanda adı geçen her iki kadın da bir an önce evlenip yuva kurmak ister; genç kızların kendi geleceklerini evlenmeden tek başlarına elde edemedikleri görülür. Bu nedenle evlilik yoluyla güvenli bir geleceğin kurularak kendilerine verilmesini isterler. Varoluşçu feminist teorisyen Simone de Beauvoir'in diliyle, evlilik "*kadın için sanki varoluşunu doğruladığı ve sürdürdüğü biricik, toplumsal kurumdur*" (Beauvoir, 1993: s. 12). Evlilik olayı öylesine yer etmiştir ki, kadınların bazıları bu kurumu romanda olduğu gibi daha iyi yaşamak adına ya da sınıf atlamak için istemektedir.

II. Kadının Batı Alman Toplumdaki Yeri

Alman sosyalist, politikacı ve yazar August Bebel'in söylediği gibi kadın sorununun çözümü ancak toplumsal sorunun çözümü ile mümkündür. Öncelikle sorun tespit edilip ardından çözüm yolları ona göre aranmalıdır. Woolf "Kendine Ait Bir Oda" adlı eserinde kadınları şöyle tanımlar: "*Kadınlar yarasalar ya da baykuşlar gibi yaşıyor, hayvanlar gibi çalışıyor ve solucanlar gibi ölüyorlar*" (Woolf, 2017: s. 68) der. Çünkü kadınlar hem sosyal hayatta hem de eğitim alanında kısıtlanmış, katı kurallara tabi tutularak baskılanmış, görünür olmaları engellenmiş, özgürce düşüncelerini ifade edememişlerdir. Aynı durum edebiyat için de geçerlidir. Kadın, belirli şeylerin (İncil) dışında eser okuyamamaktadır. Avrupa ülkelerinde olduğu gibi Almanya'da da kadınlar hak ve özgürlükler konusunda söz sahibi değildir. Fransız İhtilali (1789) ile başlayan kadın hakları hareketleri Almanya'da yeterince etkili olmaz. Almanya'da kadın ikinci sınıf bir insandır ve görevi kocasını temsil etmektir. Alman İmparatorluğu (1871-1918) döneminde kadınların yaşam biçimi 3'K ile (Kinder, Küche, Kirche) sınırlandırılmıştır (Mai, 2016: s. 101). Kadının asli vazifesi "çocuğunu büyütme", "mutfakta yemek pişirme" ve "kilisede ibadet" etmektir. Kadınlar eşlerine bağlı, sosyal olarak da bağımlıdırlar. Baba himayesinde olan genç kızlar yaşlanıp yalnız kalacakları korkusuyla baba himayesinden eş kontrolüne verilirler. Feminist yazar Hedwig Dohm, yazar Luise Otto-Peters, eğitimci Auguste Schmidt, kadın hakları savunucusu Helene Lange ve kadın hakları savunucusu Clara Zetkin kadın derneklerini kurmuş ve kadın dergilerini yayımlayarak "İnsan haklarının cinsiyeti yoktur" sloganıyla Almanya'da kadın haklarının savunuculuğunu yapmışlardır.

Kadının toplumdaki yeri cinsiyet ayrımına bağlı olarak ortaya çıkan ötekileştirilme sorunudur. Beauvoir'e göre:

"İnsanlık erildir ve erkek kadını kendisi için değil, erkeğe göre tanımlar; kadın özerk bir varlık olarak görülmez. Erkek kadına referansla değil, kadın erkeğe referansla tanımlanır ve farklılaştırılır. Kadın rastlantısal olandır, özsel olana karşı özsel olmayandır. Erkek öznedir (ben), mutlak olandır, kadın ise öteki cins'tir" (Beauvoir, 1993: s. 17). *Sevda Kadınları*'nda kadın karakterlerin de toplumda birey ola-

rak adından başka bir önemi yoktur; kadın bir hiç olarak görülür ve kendileri de bu düşünceyi benimsemiş durumdadırlar. Jelinek söz konusu bu hali “*brigitte’ye göre heinz önemli bir şahsiyettir ve o ileride dükkân sahibi olunca brigitte de otomatik olarak önemli bir şahıs olacaktır*” (Jelinek, 1975: s. 117) diyerek Brigitte’nin hiçliğine vurgu yapar. Romanda evin reisi erkektir; hayatı kazanmak, ailesine bakmakla yükümlüdür ve bu durum ona üstün bir konum sağlar. Evlenmiş, çocuk sahibi olmuş kadınlar da şanslıdır, evlilik sayesinde hayatlarını garanti altına almış olurlar. Oysa bu durum genç kızlar için daha da zordur. Öncelikle evlenmek istedikleri erkek tarafından beğenilme, daha sonra onun ailesi tarafından kabullenilme, rakip genç kızlarla erkeğini kaybetmeme/elde tutma mücadelesi vermek durumundadırlar. Roman kahramanlarından bu klişe kadın tiplemesine Brigitte örnek gösterilebilir:

“brigitte artık heinz için bakım yapar; çünkü kadın olunca, kadın olmak yolumdan dönmek imkânsızdır, bakım yapmak zorunluluktur. brigitte uyguladığı bakımlarını gelecekte kendisine daha genç bir görünüşle teşekkür edeceği umudunu taşır ama belki de brigitte’nin bir geleceği yoktur. gelecek tamamen heinz’a bağlıdır” (Jelinek, 1975: s. 11).

Brigitte yaşadığı ataerkil batı toplumunda değersizdir. Onun ve diğer tüm kadınların toplumda yer edinebilmeleri, ayaklarını sağlam yere basabilmeleri ancak eşleriyle mümkündür. “*brigitte de ilerleyen zamanda heinz’ın ismini taşıyacaktır, bu da paradan ve mülkten daha önemlidir; çünkü bu isim parayı ve mülkü beraberinde getirecektir*” (Jelinek, 1975: s. 12). Brigitte tek başına dikiş makinesinden kurtulamaz ancak bunu Heinz sayesinde yapabilir. Beauvoir’in de dediği gibi “*Toplumun kadına kazandırdığı yazgı genel olarak evliliktir*” (Beauvoir, 1993: s. 11). Kadının tek başına bir geleceği olmadığı gibi bugünü bile yoktur; oysa bu durum erkek için söz konusu bile değildir. Kadın gelecek için statü edinmek zorundadır; diğer bir ifadeyle kendisini gelecek sahibi yapabileceği şansını verecek olan bir statü peşindedir. Brigitte’ye statü kazandıracak kişi ise Heinz’dır, bu nedenle diğer erkeklerle ilgilenmez: “*brigitte isteseydi çok fazla işçi bulabilirdi. ama o sadece ileride işadamı olacak olan heinz’ı istiyor*” (Jelinek, 1975: s.12). Brigitte, günün birinde doğum ve evlilik nedeniyle Heinz’ın kendisini fabrikadan kurtaracağını hayal eder.

Romanda genç kızlar evleninceye kadar satış elemanı ya da yardımcı satış elemanı olarak çalışırlar. Bu işleri evliliğe kadar devam eder. Evlendikten sonra görevleri sona erer, yazara göre kendileri de artık satılmışlardır:

“bu kısır döngü devam eder gider. çalışan birileri gelir, birileri gider. böylelikle yılların getirdiği birikim doğal kan dolaşımını oluşturur. bu doğum, evlilik, işe başlamak, evlendirilmek, işten ayrılmak ve bir kız çocuğu doğurmak... doğa kız çocuğu ya ev kadını ya da satış elemanı olur; sadece ev hanımlığı unvanını alır. anne ölür, kız evlenir, kızın kendi kızı olur” (Jelinek, 1975: s. 21).

Alıntıda da görüldüğü gibi toplumdaki kadınların yaşamı tıpkı doğal kan dolaşımı gibi devam edip gider. Bu kısır döngü içinde kadınlar doğar, çalışır, evlenir ve

ölürler. Tek beklentileri kendilerine sıklıkla vurgulandığı gibi bir statü kazandırabilecek biriyle izdivaç yapmaktır. Bunun içinde yılmadan kıyasıya mücadele etmek zorunda kalırlar. Kadınların toplum içindeki bu olumsuz durumları “kadınların geleceklerini kendilerinde görme becerisinden yoksun olmalarından” kaynaklanmaktadır. Kızların tüm çabası kendi ailelerinde bulamadıkları ancak kuracakları yuvada bulmayı ümit ettikleri sevgidir.

III. Anne Kız Çatışması

Avusturyalı kuramcı psikiyatrist Alfred Adler'e göre: “*Kuşkusuz her anne çocuğunun kendisinin bir parçası olduğu duygusunu abartabilir ve onu kendi kişisel üstünlük hedefinin hizmetine girmeye zorlayabilir*” (Adler, 2003: s. 105) . Anne kendi arzularını ve kurallarını gerçekleştirmeyi hedeflediği için anne kız arasında anlaşmazlıklar meydana gelmektedir. Bunun için de “*çocuğu tümüyle kendine bağımlı kılmayı ve daima kendine bağımlı kalması için yaşamını denetlemeyi*” (Adler, 2003: s.106) kendine annelik vazifesi ve yöntemi olarak görür. Söz konusu bu durum Jelinek'in yaşamında da görülür. Jelinek'in annesi de kendisi için istediği her şeyi kızına yaptırmaya çalışmıştır. Okuma derslerinin yanı sıra, küçük yaşta piyanoyla tanışıp konservatuarda piyano, viyola, org ve bale dersleri aldırılmış, istemediği halde rahibe okuluna göndermiştir. Tüm bunlar onun olumsuz yönde etkilenmesine ve ruhsal yönden zayıf düşmesine neden olmuştur. Genç yaşta sinir krizi geçirerek psikolojik tedavi görmüştür. Kendi değimiyle geçirdiği bu yıllar onun yitik yıllarıdır ve bu durumu: “*Daima olağandışı olmam yolunda yetiştirildim ve yaşularımın yaptığı aptalca şeyleri yapmamış olmama çok üzülüyorum*” cümleleri ile dile getirmiştir (Akt. Meyer, 1994: s. 41). Bu nedenle eğitimini yarıda bırakarak inzivaya çekilmiştir. O dönemde yaşadıklarını bu romanda annelerin kızlarına olan davranışlarında belirginleştirmiş ve kızlarının kendilerinden daha iyi bir geleceğe sahip olmalarını engellemeye çalışmak şeklinde yansıtmıştır.

Eserin genel yapısını oluşturan konular, mevcut kurulu düzen içerisinde erkeklerin kadınlar üzerindeki baskıları, bu düzende sevginin neredeyse hiç yer alması ve özellikle annelerin içinde buldukları durumu düzeltmek adına kendi kız çocuklarına ve kendi hemcinslerine karşı gösterdikleri şiddet, kıskanma ve bencillik içeren davranış biçimleri şeklinde özetlenebilir. Bu davranış biçimlerine romanda sıkça rastlanır. Söz konusu bu durum Adler'in görüşüyle birebir örtüşmektedir. Anneler baskın oldukları için kızları üzerinde hâkimiyet kurma çabası içindedirler. Bazen de bu duygularında aşırılığa kaçtıkları görülür: “*kızları için ölüm savaşları verirler. kadınlar kızlarından nefret etmeye başlar ve bu yüzden kızlarının da hemen ölmesini isterler: artık bir koca bulunmalı*” (Jelinek, 1975: s. 22) böylece anneler kızlarından uzaklaşmış olurlar.

Romanda annelerin kendilerinden farklı olarak ‘kaderini değiştirmek isteyen’ kızlarına karşı acımasız davranışları, onların kendilerinden daha iyi bir hayat sürmelerini deyim yerindeyse ‘kıskanmaları’ ve bunu bizzat engellemeye çalışmaları söz

konusudur. Anneler yol gösterici olmak yerine “cezalandırıcı” konumundadırlar. Annelerin kızlarını anlama, onlara yol gösterme gibi bir çabaları, onların geleceğinde bir şeyleri değiştirmek gibi bir kaygıları yoktur. Paula’nın annesi kızının ya satış elemanı ya da ev kadını olmasını şart koşar. Kızının evde kalıp ev kadınlığını öğrenmesini ister. Ona göre kızı evde kalıp kendisine yardım etmeli, ev işlerini ve ahırın işlerini de yapmalıdır. Ayrıca odundan gelen babası ve ağabeyine de yardımcı olmalıdır. Paula’nın annesi kızının kendisinden daha iyi bir konumda olmasını hazmedemez: “...neden, neden benim kızım paula, daha iyisini başarabilsin ki?” (Jelinek, 1975: s. 19) cümlesi ile kızının kendisinden daha iyi bir konumda yer almasını, bu durumu ne denli hazmedemediği açık bir şekilde görülmektedir.

Paula’nın evlilik dışı hamile kalması üzerine annesi, babası ve erkek kardeşi oldukça tepki gösterirler. Paula’nın hamile kalması annesi için utanç ve rezillikten başka bir şey değildir. Sevgi ve şefkat arayan Paula annesinin göğsüne yatarak bebeği için hangi renk hırkalar örmesi gerektiğini öğrenmek ister; genç anne adayı sevgi ve şefkat göreceği yerde fiziki şiddete maruz kalarak tüm vücudu morluktan geçilmez hale gelir. Aldığı darbeler bedeninde ve ruhunda derin izler bırakır. Paula haklı olarak hamile kaldığı Erich’ten de destek bekler ama karşısında Erich’in annesi ve üvey babasını bulur. Alkolik Erich’in tek düşüncesi yarış motorları ve alkoldür. Paula’ya göstermediği ilgiyi cansız varlıklar olan motorlara gösterir. Paula, artık hem ailesi hem de köyde yaşayanlar tarafından nefret edilen biri konumuna düşer. Çevresinde destek alabileceği kimsesi yoktur ve tek başına mücadele etmek zorunda kalır. Toplumda evli kadın kraliçe yerine konulup itibarı daha yüksektir. Paula tüm baskı ve şiddetten sonra kendi kendine şiddet uygular, bu duruma ailesi de sanki dövmekten kurtardın der gibi kızlarının bu davranışından mutluluk duyar. Kanserden dolayı acı çeken Paula’nın annesi kızının da acı çekmesini ister ve kızı Paula’nın psikolojik sıkıntılar çekmesini sıradan bir durummuş gibi görür. Olay örgüsünde görüldüğü gibi, eserin başından sonuna kadar anne-kız arasındaki sürtüşmeler dikkat çeker. Jelinek’in diğer romanlarında da anne kız çatışmaları sıkça görülür. Bu konuda (bkz. Akyıldız Ercan, 2014).

IV. Kadın-Erkek Arasındaki Farklılık

Butler, Feminizm için evrensel bir temelin gerekliliği ve bu temelin de kültürlerarası bir kimliğe sahip olması gerektiği yönündeki siyasi yaklaşımı çoğunlukla, kadınların ezilmesinin ataerkil, başka bir deyişle erkek egemenliğinin evrensel ya da hegemonik yapısının eşlik ettiğini ifade (Butler, 1999: s. 46) eder. Feministler, modern yaşamın çeşitli alanlardaki erkek egemenliğine karşı çıkarak kadının sınırlı alandan çıkmasını sağlayıp erkeğin toplum içindeki geleneksel rolünün gözden geçirilerek, kadın ve erkek egemenliğinin klişeleşmiş olgularını değiştirmeye çalışmışlardır (Büyük, 2010: s. 4). Kadın özgürlüğü, kadınların kadın olmanın dışında belirli yeteneklere sahip, toplumsal ve cinsel gereksinimleri olan bireyler olduğunu savunmuşlardır. Oysa bu romanda kadınlar birey olacak özelliklerden tamamen yoksundur. Kadınlar için hayata tutunabilmenin tek çözüm bir erkeğe tutunabilmektir. Evlilik bir

koruma altına alınma, bir hayat sigortası, bir üst sınıfa yükselme kurumu iken evlenememek bir küçümsenme ve bir eziklik sebebidir. Beauvoir'in tezi de bu durumu ispatlar niteliktedir:

“Evlenme konusunda, genellikle, ilk adım genç kızlardan gelmektedir. Genç kızlar, kendi başlarına yaşamalarını sağlayacak bilgi ve gücü elde edemediklerini fark etmektedirler; para kazanmak için çalışmayı bilmediklerinden, evliliğe cankurtaran simidi gözüyle bakmaktadırlar. Genç kızlar hemen âşık olmakta, bunu erkeklerle açıp dört elle boyunlarına sarılmaktadırlar” (Beauvoir, 1993: s. 7).

Genellikle erkek evladı hemen hemen tüm ataerkil egemen toplumda ailenin gelecek güvencesi olarak görülür; bu romanda ise çoğunlukla alkolik, vahşi, aptal, sevgisiz ve düşüncesiz olarak nitelendirilmiştir. Erkek için “hayatın belirleyicisi olan ekonomik kurallar gereği” rahat yaşamanın, bir üst sınıfa yükselmenin en etkin yollarından biri, çekiciliğine kapılacak varlıklı bir kadın bulmaktır. Aynı şey bekâr kadınlar için de geçerlidir. *“...en doğru karar iyi bir eş adayında karar kılabilirdir. doğru olan eşler genellikle ya aynı seviyede, ya da çok daha iyi olanlardır. fakat seviyesi düşük olan adaylarda karara kılmak oldukça yanlıştır”* (Jelinek, 1975: s. 105).

İngiliz seyahat yazarı Nina Epton 1498'de “Parislilerin Aile Düzeni” isimli bir el kitabında kızların hem ahlâklı hem de ev işlerini yapabilecek şekilde yetiştirilmesi gerektiğini savunmuştur. O'na göre ancak ahlâklı ve ev işlerini iyi yapan bir kadın kocasını evinde rahat ettirebilir (Sevim, 2005: s. 26). Aynı düşünce tarzı diğer Avrupa ülkelerindeki kadınlar için geçerli olduğu gibi Alman kadınlar için de geçerlidir. Bu romanda kadınların ev düzenini, yaşadıkları ve çalıştıkları ortamların temizliğini en iyi şekilde yaptıkları, hatta bu konuda birbirleriyle yarıştıkları görülür. Kadınlar erkeklerin yaşayabilecekleri sağlıklı bir ortam hazırlarken roman boyunca erkeklerin kadınlara hiçbir konuda destek olmadığı, evin tüm tertip/düzeni, yemek yapımı, temizlik, çocuk bakımı ve eşe bakmak kadınların asli görevi olduğu fikri görülmektedir. Erkekler yalnız işleriyle ve onları mutlu eden hobileriyle uğraşırlar. Erich de ailesiyle ilgileneyeceği yerde zevk aldığı motorlarla zaman geçirir. Bu nedenle kadın sürekli beklenti içinde sevilmeyi, değer verilmeyi, sahiplenilmeyi ister. Ana karakterlerden biri olan Brigitte sahip olamadığı maddi ve manevi şeylere sahip olma duygusunu yoğun bir şekilde yaşamakta ve bu durum eserde: *“brigitte, günün birinde şu ankinden çok daha fazlasına sahip olacağına çok seviniyor”* (Jelinek, 1975: s. 133) şeklinde dile getirilmektedir. Eser boyunca kadının hayatı, beklentileri elde etme çabası ile geçer. Bu süreç de kadınların var olma mücadelesi rekabet şeklinde devam eder.

V. Kadınlar Arasındaki Rekabet

Jelinek'in eleştiri oklarını erkek egemen toplum sisteminin yanı sıra, eril zihniyete sahip kadınlara da yöneltmesi, kadınların ortaya çıkan manzaradaki rolleri-

ni göstererek, kadınların kadınlara yaptığı baskı ve sado-mazoşist eğilimi de göstermektedir (Zengin, 2007: s.2). Eserin geneline bakıldığında kadınlar arasındaki rekabetin oldukça fazla olduğu görülür. Daha önceden de bahsedildiği gibi sıradan bir kadın olmaktan kurtulabilmek içinde yine bir erkeğin (eş) desteği şarttır. Ancak destek sayesinde kendince statü elde eden kadın hemcinslerine karşı acımasız ve üstten bakabilmektedir: “...bir yandan iş arkadaşlarına tepeden bir gözle bakmaktadır. Brigitte artık sıradan birisi değildir. brigitte, artık önemli bir iş kadınıdır” (Jelinek, 1975: s. 74). Bir başka bölümde yine Brigitte güven hissini veren Heinz’ın elini tutmak ister, özellikle de başka kadınların ortaya çıkmasıyla bu durum daha da bir önem kazanır, “çünkü aynı ortamda beliren kadınlar potansiyel birer tehlike oluşturur. işte böyle durumlarda heinz’ın kocaman elini ufak bir el tutmaya çalışır” (Jelinek, 1975: s. 86). Bu cümlede erkeksiz kadınların Heinz için büyük bir tehlike oluşturduğuna vurgu yapılır. Heinz, evli olmadığı için henüz başı bağlanmamıştır; ancak evlendikten sonra başı bağlanacak ve böylece tehlike ortadan otomatikman kalkacaktır. Birigitte’ye göre bekâr bir erkek her an bir kadın tarafından elde edilmeye müsaittir.

Romanda dikkat çeken konulardan biri de kadınlar arasında evlenilecek kişiyi elde etme mücadelesidir. Suzi ve Brigitte Heinz’ın çevresinde olan iki farklı karakterde kadındır. Kadınlar arasındaki rekabet Brigitte ile eğitilmiş Susi arasında geçer. Aslında Suzi’nin Heinz’ı elde etme gibi bir düşüncesi yoktur; buna rağmen Brigitte onu kendisine rakip olarak görür. Suzi, Brigitte’ye göre birçok iyi özelliğe sahip doğaya duyarlı sevecen biriyken Brigitte içinde yalnızca nefret duyguları hâkim olan biridir. Her iki genç kadın birbirine tamamen zıt iki farklı karakterdedir. Susi, Brigitte’ye iyi niyetlerle yaklaşır, kendisi için Brigitte’nin bir değeri yoktur. Romanda anneler hep baskın kişilerdir. Heinz’ın annesi kesinlikle Brigitte’yi gelin olarak istemez. Brigitte, zengin kadınlardan olmadığı için Heinz’ın ailesi tarafından istenmeyen eş konumundadır. Çünkü evlendiği takdirde eşinin ailesine de bakmak ve rahat yaşamalarını sağlamak zorundadır. Aynı durum Erich’in annesi için de geçerlidir. O da Paula’yı gelin olarak istemez. Heinz’ın ailesinin tercihi kesin daha üst düzeyde varlıklı bir ailenin kızı olan Susi’den yanadır. Oğulları onunla evlendiği takdirde daha eğitilmiş ve zengin bir aileye damat olacaktır. Bu nedenle az da olsa biriktirdikleri parayı destek amaçlı oğullarına iş kurması için vermek isterler.

Susi, Brigitte’ye yakın olmaya çalışırken Brigitte, içten içe Suzi’yi kıskanır. Susi’ye bahçeyi göstermek zorunda kalan Brigitte onun sevinci karşısında “tanrım, bütün bu ağaçlar, hepsi; çok kısa bir zamanda benim olacaktı ki, bu kız çıkageldi ve her şeyimi elimden aldı!” (Jelinek, 1975: s. 106) diyerek düşüncesini dile getirir. Brigitte’nin gözü karadır; eğer Susi Heinz’ı elinden alacak olursa öldürebileceği ifade eder. Brigitte, Susi’nin varlığından huzursuzluk duyar; yaptığı en küçük bir hatada bile gözleri büyüterek Heinz’ın ailesinin yapılan bu hataları görmesini ve böylece Susi’yi almaktan vazgeçmelerini arzu eder. Oysa Susi Heinz’a ilgi duymaz. Brigitte’ye de acımaktadır ona göre Heinz’dan daha yetenekli insanlar vardır. Susi’nin tüm

insancıl duygularına karşılık Brigitte Susi'yi düşman olarak görür. Kadınlar arasındaki rekabet mutfakta da devam eder. Schnitzel yemek isteyen Heinz'ın isteğini hemen yerine getirmek isteyen Susi ve Brigitte mutfakta birbirine girerler. *"ikisi de üst üste yere düşerler. mutfığa koşmanın kendilerine sadece morluk kazandığının farkında değillerdir"* (Jelinek, 1975: s. 135). Susi, Brigitte'nin eline kepçeyle vurur ve mutfaktaki savaşı Susi kazanır. Görüldüğü gibi tüm bu örnekler kadınlar arasındaki rekabetin hangi boyutlara ulaşabileceğini göstermektedir. Roman genel olarak ele alındığında kadınlar arasındaki rekabet olgusu dikkat çekerken, erkeklerce önemli olan sadece onların birer cinsel obje olarak algılandıkları görülmektedir.

VI. Erkeğin Kadına Baskısı

Anaerkil toplumdaki ataerkil topluma geçtikten sonra kadın bir hizmetçi, bir seks aracı, bir aşçı, soyun devam ettirilmesi için çocuk doğuracak bir araç olarak görülmüş ve hiçbir zaman erkekle eşit olabileceği düşünülmemiştir (Salihoğlu, 1988: s. 34). Bu nedenle ataerkil toplumsal yapı kadınları hem ötekileştirmiş hem de pasivize ederek kendi yarattıkları kalıplar içine hapsedmiştir. Bu roman erkek egemenliğini gösteren önemli eserlerden biridir. Erkek karakterlerin ilk planda, kadınlarsa ikinci plandadır. Romanın genelinde erkeklerin istekleri ön planda, kontrol de yine onların elindedir. Bu durum eserde şu şekilde geçer: *"heinz dizginleri elinden bırakmayacaktır"* (Jelinek, 1975: s. 136). Susi ve Brigitte arasında yaşanan çekişmede eline vurulan Brigitte bağırılmaktadır. Bu durum Heinz'ın hoşuna gitmez ve yemek esnasında sessizlik istediğini aksi takdirde bir tane de kendisinin vuracağını ima eder. Sessiz kalan Brigitte amacına ulaşmak için susmak zorunda kalır. Kadınların ruh dünyasında küçük bir umut ışığı vardır ve hepsi de bu küçük umut ışığının kendilerini aydınlatmasını beklerler. Çekilen tüm eziyetler, verilen ödünler, yapılan tüm fedakârlıklar bunun içindir. Belki bir gün karşılığı alınabilir düşüncesiyle tüm zorluklara katlanırlar.

Genç kadınlar ilk birlikte oldukları erkekle evlenirler. Romanda bu 'satın alınma' olarak ifade edilir. Önceden de ifade edildiği gibi kadının hiçbir bir değeri yoktur; herhangi bir mal gibi satın alınabilir. Bu nedenle kadınlar hayatları boyunca *"eğer seni ben almasaydım seni kimse almazdı, o zaman da kızına bakacak parayı nereden bulurdun bilmem, ama şimdi parayı sana ben vereceğim"* (Jelinek, 1975: s.24) diye ifade edilen sözlerle psikolojik baskıya maruz bırakılırlar. Böylece erkekler kendilerinde eşlerini kullanma hakkına sahip olduklarını düşünürler.

Paula'nın babası da tıpkı annesi gibi kızının meslek öğrenmesini istemez, evde kalarak ev işlerinde yardımcı olmasını bekler. Ona göre Paula evde kalıp ev kadınlığını öğrenmeli, ev işlerine yardım etmeli, kendisi için de bira almalıdır. Bira alma uzun sürer de eve geç gelirse her an ayakları kırılabilir. Oduncu olduğu için işi pistir, kızının temiz iş yapmasını istemez. Evde baskı yalnız kıza uygulanır. Oysa kızından başka oğlu Gerald da vardır, eserde ona şiddet uygulandığına dair herhangi bir ibareye rastlanmaz.

VII. Şiddet ve Kötü Muamele

Romanın temel konularından birini şiddet oluşturur. Şiddet yalnız kadına değil hem çocuklara hem de yaşlılara uygulanarak aile içi şiddetten sıkça bahsedilir. Babalar çocuklarını, erkek kardeşler kız kardeşlerini, anneler kızlarını döver. Toplum değerlerine göre evlilik dışı hamile kalan Paula'ya halk tarafından taş atılır. Dayak konusundan zaman zaman anne ve kardeşler devreye girer. Çünkü Paula yasak olan bir mutluluğun bedelini çok ağır bir şekilde ödemek zorunda kalır. Kendisi de bir kadın olan annesi de kızına kötü davrananlar arasındadır. Fiziksel kuvvetin uygulanmasıyla meydana gelen şiddet kişinin hem bedeninde hem de ruhunda geçici veya kalıcı hasarlar bırakır. Bu durum Paula örneğinde görülmektedir. Paula'nın annesi torununun ölü doğması için elinden geleni yapar. Kızına dizleri üstünde yerleri temizlettirir, sıcak su kovalarını taşıtır ve kızının yorulması için elinden geleni yapar. Bu şekilde kabullenmediği torununu henüz doğmadan yok etmeyi planlar.

Toplum geleneğinde kadına karşı fiziksel şiddet erkeğin günlük streslerini atmasına yardımcı bir araç ve fiziksel üstünlüklerini gösterecek haklarından biri olarak görülür. Romanda babalar çocuklarını, beyler hanımlarını döver; bu dayak olayı sanki sıradan birbirlerini tamamlayan bir olay gibi verilmiştir. *“bazen paula ve erich geleceklerinde de birbirlerini tamamlayacaklardır. örneğin, erich paula'yı döverken paula dövülen olacaktır...”* (Jelinek, 1975: s. 71).

Romanın bir başka yerinde daha şiddet konusu ele alınmıştır. Erkeklerin dünyası anlatılırken dövülebilecekleri kadınların dışında çocukların da olduğunu fark ederler: *“...karıları haricinde dövülebilecekleri ve canlarının sıkıldığında bağırabilecekleri bir yaratık daha, gerçi çocuk teni yumuşaktır ama en azından vurulabilecek alan daha sınırlıdır”* (Jelinek, 1975: s.103). Şiddet kadına ve çocuğa yöneliktir. Eser kahramanlarında sevgi eksikliği vardır. Erich, şiddet eğilimli bir gençtir. *“aslında erich'in tek istediği annesini ve babasını vurmaktır; fakat bunu yapmaya cesareti yoktur. bunun yerine bir kedi veya köpek yavrusunu iteklemek ya da ufak bir çocuğa kimsenin görmediği bir anda işkence yapmak da oldukça keyiflidir”* (Jelinek, 1975: s.105). Tüm bu olaylar sevgisiz toplumda geçer.

VIII. Kadının Cinsel Objeye Olarak Görülmesi

Jelinek, bu romanında erkek egemen toplumdaki kadınların uğradığı tuzakları konu edinir. On üç yaşından sonra köydeki hiçbir kız güvende değildir. Erkekler kızların peşini bırakmaz ve bu yaşlarda flört dönemi başlar. Daha önce değinildiği gibi romanda kadınlar erkeklerin gözünde sadece birer cinsel objedir. *“heinz, brigitte'ye baktığında sadece et yığını görmektedir”* (Jelinek, 1975:s. 62). Heinz için Brigitte'nin ne hissettiğinin içinde bulunduğu ruh halinin hiçbir önemi yoktur. Bu nedenle Brigitte Heinz'dan nefret eder. Ne zaman Brigitte psikolojik problemlerinden bahsetmeye başlasa Heinz'in cinsel dürtüleri ortaya çıkar. Bu nedenlerden dolayı Brigitte sevdiği adamdan nefret eder. Oysa Heinz için durum hiçte kötü değildir. İtişip kakışmak, cinsel ilişki yaşamak için birisini bulduğundan dolayı çok mutludur.

O'nun için Brigitte ya da bir başkasının olması önemli değildir. Brigitte, biraz olsun sohbet etmek için girişimlerde bulunduğu zaman, Heinz düğmelerini açmaya başlamıştır bile. Heinz, aile ve toplumun erkeklere verdiği üstünlüğü kullanmaktadır. Brigitte, hâlâ bir şekilde aşktan, sevgiden, saygıdan, mesleki kariyerden, aile kavramından, evlilik ve ev temizliğinden bahsetmeye çalışırken, Heinz, çoktan zevk almak için hazırlanmış olur. Heinz'ın bu davranışları Brigitte'yi kâle almadığını gösterir. Heinz'ın bu davranışı bencilliğinin ve kadına değer vermediğinin göstergesidir. Heinz'ın bu tutumları yazar tarafından kan emicilik olarak nitelendirilmiştir. Heinz aynı duyguları Susi için de besler. Heinz'ın tek isteği Susi'nin güzel bacakları ve vücududur. Romanda satış elemanı olan genç kızların anneleri de bir zamanlar erkekler tarafından kullanılmıştır. Bunlar: Papaz, öğretmen, fabrika çalışanı, marangoz, anahtarcı ve saatçidir. Aynı kaderi kızları da yaşayacaktır. Çünkü hepsinin kadına ihtiyacı vardır.

IX. Aşk ve Cinsellik

Marksist Feminizme göre ekonomik gücü olmayan kadın kocasını kendine bağlamak için cinselliğini sunar (Sevim, 2005: s. 69). Kadın bedenini, cinselliğini geleceği için erkeğe sunmak zorunda kalır. Brigitte geleceğine yatırım yapmak için kadınlığını kullanır bu nedenle yaşadığı ilişkiden tatmin olması çok da önemli değildir; önemli olan bir an önce hamile kalıp erkeğini evliliğe zorlamak, kendine bağlamak ve hayatını garanti altına almaktır. Onun için cinsellik önemli değildir. Asıl önemli olan bir an önce Heinz'dan hamile kalmaktır. Heinz, Brigitte'ye istediği gibi yaklaşabilmekte ve bundan zevk almaktadır. Heinz sevginin bedensel olmasını da ümit eder: *"bir erkek alabileceği her şeyi almalı"* (Jelinek, 1975: s. 24) diye düşünür. Oysa Brigitte birliktelikten çok fazla zevk almaz ama gelecekte olabilecek zevkleri düşünerek bunların zamanla kalıcı zevkler olacağını varsayar.

Jelinek'e göre evlilik kadının cinsel açıdan istismarı demektir. Cinsel birliktelik erkekler için tek taraflı hazdan, kadınlar için ise kendini feda etmeden ibarettir; evli kadın gündelik hayatta bir eşya gibi görülür ve ev işlerinde işçi olarak kullanılır. *"eğer birisinin kaderi varsa, o erkektir. eğer birisi, birisine kader veriyorsa o, kadındır"* (Jelinek, 1975: s. 10). Görüldüğü gibi erkek egemen toplumda kadınlar sadece erkeklerin cinsel isteklerini yerine getirmekle yükümlü birer cinsel haz nesnesidir.

Hayatın her safhasını ekonomik kurallar biçimlendirdiğinden kadın, değeri piyasa ekonomisi tarafından belirlenen bir metadır; yatırımcı olan taraf kadın, sermayesi cinsellik, alıcı ise erkektir. Kadın için umulan kazanç, geleceği güven altına alma ve bir üst sınıfa yükselme, üstlerde bir sosyal statü elde etme umududur. Kadın için bu ekonomide risk oldukça ağırdır, kullanılmış hale gelme, yaşlanma gibi faktörler kadının değerini düşürür ve rekabet gücünü azaltır, bunun için kadınlar kendilerine bakım yapmak zorunda kalırlar.

Romanda roller açıkça belirlenmiştir. Erkekler suçlu, kadınlar ise birkaç istisna dışında kurbandır. Romanda Paula bedenini satan bir kurbandır ve bir kadının bedenini satmaya zorlayan toplumsal ve ekonomik mekanizmalar eleştirilir. Yazar toplum kritiği yaparak aynı zamanda Paula ve Brigitte'nin kişiliklerinden yola çıkarak feminizm olgusunu da sorgular.

X. Hamilelik ve Gayri Meşru Çocuk

Uluslararası Kadın Konseyi'nin Fransız şubesine üye olan kadınların yaptıkları çalışmalar sonucunda, 1907'de çalışan evli kadının kazancını özgürce kullanabilmesi güvence altına alınmış, 1912'de çocuklarını tanımayan erkekleri cezalandıran yasaların geçmesini sağlamışlardır. Bu kadınlar adına büyük bir başarıdır. Her dönemde babasız sayısızca çocuk dünyaya gelmektedir.

Paula, Erich'ten çocuk sahibi olursa artık onu elde etmiş olabileceğini böylece mutlu olacağını düşünerek kendisine verilebilecek sevgiden dolayı oldukça sevinçlidir; bu konuda da hayal kırıklığı yaşar. Erich'i elinde tutamayacağını anlayan Paula bir çocukla acaba nasıl elde tutacağı kaygısına düşer. Brigitte de tıpkı Paula gibi hamile kalmak istemektedir. Paula hamile kalarak tüm tepkileri üzerine çeker. Erich ne Paula'ya ne de doğacak çocuğuna sahip çıkar. Artık Paula yaşadığı toplumdan dışlanır, burada tek taraflı sevgi söz konusudur.

“kimse paula'yı ve onun yanında bedavadan verilen fazlalıkları istemez. Eğer paula bir domuz olsaydı, fiyatı fazla kilosundan dolayı artmış olurdu. fakat paula'daki fazla kilolar paula'nın çok basit bir kız olduğu ve çok basit bir şekilde sahip olunabileceği izlenimini yaratır”(Jelinek, 1975: s. 119).

Görüldüğü gibi Paula hamileliği boyunca fiziksel ve psikolojik baskılara maruz kalır. Erich'le evlendikten sonra annesinin evinde yaşarlar. Evlilik sonrası kendi evlerinin olmasını istediği için bir erkeklerle birlikte olmaya başlar. Bu başlangıç aslında onun sonunu getirir. Romanda Paula'nın kadınlığını kullanarak ailesine mutlu bir hayat vaat etmeyi düşünmesinin daha da yanlış olduğu vurgulanarak eleştirilir. Fahişelik yaptığı için de eşi tarafından çocuklarından ve ailesinden uzaklaştırılarak cezalandırılır. Başladığı yere geri dönmek zorunda kalır. Artık boşanmış bir kadındır, kadının değerinin erkeği ile ölçüldüğü bir toplumda yalnız ya da boşanmış olan kadın alay konusu olur. Aslında her iki durumda da toplum ona iyi gözle bakmaz (Salihoglu, 1988: s. 36) bu nedenle de sürekli baskı altında ömrünü sürdürmek zorunda kalır.

XI. İş ve Gelecek

Doğa bir işyeri gibidir ve doğada sevginin yeterli bulunmadığı durumlarda ekonomik kurallar ön plandadır. Esere göre toplum içinde insanlar ekonomi kuralları gereğince bireyselliklerini yitirmiş, vazgeçilebilir, birbirinin yerine konulabilir, değeri azalan veya artan birer eşyadır. Hayat şartları tıpkı doğal ortam gibi acımasızdır, duygulu insanlar bu acımasızlığa karşı koyabilmek için sevgi dolu hayaller kurar, hayallerindeki dünyada yaşarlar.

Esere göre kadınların dünyasında işin ve mesleğin bir önemi yoktur. Beauvoir 1947'de yazdığı "İkinci Cins" adlı kitabında kadının evlilik kurumuna bağlılıktan kurtulmasının ve meslek edinmesinin gerekliliğinden bahsederken romanda bunun tam zıddı görülmektedir. Kadınlar işe geçici bir süre için katlanırlar. Kendilerine evlenilecek birini bulduklarında iş hayatları sona erer. Paula da böyle düşünür, Erich'i bulunca terzilikten vazgeçer:

"zaten ne kadar da gereksiz olan bir işti, o. sonuçta insan aşkı bulunca, kendisine bir iş bulunca, gerçek olmayan her şey ne kadar da anlamsızlaşıyor. Meslekler kadınları kadın yapmaz, hayır! kadınları kadın yapan bir erkektir, ailedir, çocuklarıdır... terzilik yaparak yakalanamayan mutluluk ancak bir erkek sayesinde olur" (Jelinek, 1975: s. 84) der.

Romanda kadınların ve erkeklerin yapabilecekleri işler sınırlıdır. Bu nedenle orta öğrenimleri biten on beş yaşına gelen kızlar ne olmak istediklerine karar verebilecek yaşa gelmiş kabul edilir. Ev kadını, tezgâhtar veya terzi; erkekler genellikle oduncu, marangoz, elektrikçi, muslukçu, duvarcı olabilir ya da fabrikaya işçi olarak girebilirler. Köy hayatında meslekler sınırlıdır, ancak şehre gidilmesi durumunda meslek çeşitliliği artmaktadır. Bu durum toplumsal roller gibi mesleklerin de cinsiyetlere göre belirlendiğini göstermektedir.

XII. Sonuç

Roman analiz edildiğinde 1970'li yılların Avusturya'sında kadınların yaşadığı toplumsal sorunların feminist bakış açısıyla ele alındığı görülmektedir. Eser iki ana kadın karakter olan Paula ve Brigitte etrafında şekillenmiş ve hikayeleri dönüşümlü olarak anlatılmıştır. Roman bu kadınların evlilik öncesindeki yaşamlarından kesitlerle başlar. Gelecekte kendilerini daha rahat ettirebilecek bir erkeği elde edebilmek için verdikleri mücadelelerle devam eder. Evliliği garanti altına alabilmek için çocuk sahibi olma ve evlilik sonrası dönemleri derinlemesine analiz edilmiştir. Kadınların evlilik öncesi yaşamları göz önünde bulundurulduğunda ya toplum tarafından belirlenmiş olan meslek gruplarında çalışabilme ya da bir erkeği elde ederek onun himayesi altında hayata tutunulabildikleri görülmüştür. O dönemlerde, ataerkil toplum yapısının getirdiği geleneksel kadınlık rolleri oldukça yaygın bir şekilde görülmektedir. Kadınları evliliğe iten sebeplerden başlıcaları zor hayat şartları, iş yaşamındaki zorluklar ve kadının toplumda tek başına yer edemediği görülür. Meşru veya gayrimeşru yoldan çocuk sahibi olma isteği o dönemde yaşayan kadınlar için sadece evliliğe ulaştırıcı bir yol değil aynı zamanda iyi bir gelecek ihtimalini de ifade etmektedir. Çocuk sahibi olarak hayatlarını garanti altına alabileceği beklentisinde olan kadınlar, gelecek beklentileri için gerekirse gayri meşru yoldan bu hedeflerine ulaşmayı göze almışlardır. Evlilik dışı yoldan çocuk sahibi olan kadınlar aileleri ve toplum tarafından dışlanmış, fiziksel ve psikolojik şiddete maruz bırakılmışlardır. Evlendikten sonra huzur ve refaha ulaşma hayali içerisinde olan kadınlardan bu ha-

yallerine ulaşabilen olduğu gibi, hayatı daha kompleks ve hüsrana sürüklenen kadınlara romanda yer verilmiştir.

Romanda sadece kadınların yaşadığı zorluklar değil, aynı zamanda o dönemde yaşayan erkeklerin ve toplumun genel bakış açısı da ele alınmıştır. Kadınların zor yaşam koşulları altında hayatlarını devam ettirme sürecinde, erkek egemen toplum anlayışının oluşturduğu normlar ve toplumun bu normları fazla sorgulamadan uygulaması büyük bir etki oluşturmaktadır. Ataerkil toplum yapısında kadınlar pasif ve seçilen konumda iken erkekler aktif ve seçen konumda yer almaktadır. Erkeklerin kadınlara karşı şiddet ve psikolojik baskı uygulaması, o dönem toplumu tarafından olağanüstü karşılanmamakla beraber kadınların sosyal yaşamları birçok alanda kısıtlanmıştır. Bu kısıtlanmanın ortadan kalkabilmesi ve sıradan bir kadın olmaktan çıkabilmek için eşin desteği büyük önem taşımaktadır.

Romandaki karakterler incelendiğinde kadın karakterin sürekli bir mücadele içerisinde olduğu, aile ve toplum baskısına karşı hayata tutunabilme çabaları kapsamlı biçimde ele alınmıştır. Kader-gelecek-başarı-sevgi-mutluluk-özgürlük gibi kavramlar sıklıkla kullanılmaktadır. Kader erkekler için olumlu anlamda, kadınlar için ise erkekler uğruna feda ettikleri değerler sebebiyle olumsuz anlamda kullanılmaktadır. Sevgi ve mutluluk kadınların aradığı ama ulaşamadıkları veya ulaşmak uğruna hayatlarından ödün verdikleri kavramlardır.

Romanda hiç büyük harf kullanılmaması, hayatın tekdüzeliğini, sıradanlığını, kişi adlarının bile küçük harfle başlaması ise romanda adları yer alan kişilerin birey olmaktan çok çok uzak, silik şahsiyetler oluşlarını vurgular niteliktedir. Cümle içinde bazı kelimelerde tamamen büyük harflerle yazılarak alıştığımızın dışında bir yazım tarzı oluşturulmuştur.

Romanda kullanılan sıfatlar ironik bir biçimde, gerçek anlamlarının dışında, ekonomik terimleri çağrıştıran şekilde kullanılarak kadının toplumdaki görünümüne göndermeler yapılmakta ve kadının ekonomik bir eşya gibi nitelenmesi vurgulanmaktadır.

Romanın genelinde kullanılan kelimeler argodan küfür içeren ironik deyimlere, edebi anlamlısından günlük klişe sözcüklere, medyatik dilden tıbbi terimlere kadar çeşitlilik göstermektedir. Eserde en çok başvurulan söz sanatlarından biri kelime tekrarlarıdır. Sanki “acı gerçeği” okuyucunun zihnine iyice kazımak ister gibi yapılan bu tekrarlar aracılığıyla ideolojik anlamların yanı sıra yabancılaştırma ve soyutlama hedeflenerek mevcut durum oldukça ironik bir şekilde aktarılmaktadır. Bu yolla aynı zamanda kelimelerin içi boşaltılarak, sahip oldukları anlamlara da yabancılaşmayı sağlamakta, durumun sıradanlığı ve her zaman için tekrarlanabilir olduğu gözler önüne serilmektedir. Kelime tekrarlarına bir başka açıdan bakıldığında, kişilerin sıradanlıkları ve yerlerine başkalarının da pekâlâ geçebileceği, hiçbir özellikleri olmayan silik şahsiyetli kişiler olarak tek tip olmaları vurgulanmaktadır. Kelime tekrarları hayatı yorumlayan, değerleri yargılayan ve tabuları yıkan bir üst dil öğeleri ola-

rak da nitelenebilir. Anlatım tarzı olarak bakıldığında, romanda her şeyi bilen anlatıcı yorumlarıyla sık sık devreye girmekte, kişinin içinden geçenleri aktarmaktadır. Yine anlatıcı araya girmek suretiyle kendi yorumlarını ve açıklamalarını da aktarmaktadır. Bazı durumlarda anlatıcı, kişilerin iç dünyalarına kadar sızarak onların düşüncelerini de okumaktadır. Anlatımda göze çarpan bir başka özellik ise, anlatım tutumunun bazen hiç beklenilmeyen zamanlarda aniden değişmesi, bazen o, bazen ben anlatımının kullanılmasıdır. Anlatım konumundaki değişimler çoğu kez yazarın kişilerin aklından geçenleri olduğu gibi, doğrudan vererek metne yerleştirmesi ve konuşmaları da yine ayrı bir paragrafa gerek duymadan aynı metin içerisinde, hiçbir ayırıcı işaret kullanmadan aktarmasıyla gerçekleşmektedir.

Eserin başlıkları da oldukça dikkat çekicidir. Başlıklarda da yorum yapan, bölümü sezdiren anlatıcı hep devrededir.

İlginç konusuyla da, konunun ele alınış tarzıyla da “farklı bir roman” olarak görebileceğimiz “Sevda Kadınları” Elfriede Jelinek’in en dikkat çeken eserlerinden biridir. Kadınların toplumda sahip oldukları yerlerinden dolayı, kendilerinin de suçlu olduğunu savunan Jelinek bunu eserinde de acımasız biçimde işler. Jelinek, romanın tamamen bir kurmaca olmadığını, “Paula” tipini tanıdığını belirterek eserinin gerçekçi temellere dayandığını ifade ederek kadınların ortak sorunlarına vurgu yapar.

Sonuç olarak romanın anlatıldığı dönemler ve günümüz karşılaştırıldığında kadınların toplum içerisindeki rollerinde olumlu gelişmeler görülmekte fakat bu gelişmelere rağmen kadınların erkeklerle her alanda eşit seviyede yer alamadığı bir gerçeklik olarak karşımıza çıkmaktadır. Bunun için kadınların hayattan beklentileri dikkate alınmalı, kamu ve sivil toplum kuruluşları bu konuda kadınlara gereken desteği sağlamalıdır.

Birincil Kaynaklar

Jelinek, E. (1975). *Liebhaberinnen*, Rowohlt Taschenbuch Verlag GmbH, Reinbek bei Hamburg.

Jelinek, E. (2000). *Sevda Kadınları*, (Çev: Melda Ağırbaş), Baskı, Gendaş Yayınları, İstanbul.

İkincil Kaynaklar

Adler, A. (2003). *Yaşamın Anlamı*. Payel Yayınları. Birinci Basım. İstanbul.

Akyıldız Ercan. C. (2014). *Cinsiyetin Toplumsal Rol'deki Yeri*, Çizgi Kitabevi, Konya.

Beavoir, S. de (1993). *Kadın “İkinci Cins, II Evlilik Çağı*, (Çev: Bertan Onaran), Payel Yayınevi, İstanbul.

Butler, J. (1999). *Cinsiyet Belası Feminizm ve Kimliğin Altüst Edilmesi*, Metis Yayınları, İstanbul.

- Büyük, B. (2010). *Duygu Asena'nın "Kadının Adı Yok", Elfriede Jelinek'in "Sevda Kadınları" Adlı Yapıtlarında Feminizm Sorunsalı*, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, Erzurum.
- Mai, M. (2016). *Deutsche Geschichte*. Gulliver von Beltz&Gelberg.
- Mayer, V.&Koberg, R. (2006). *Elfriede Jelinek. Ein Porträt*. Rowohlt Verlag, Reinbek bei Hamburg.
- Meyer, A. (1994). *Elfriede Jelinek in der Geschlechterpresse*. Hildesheim-Zurich-New York, Olms-Weidmann.
- Michel, A. (1993). *Feminizm*, (Çev: Şirin Tekeli), İletişim Yayınları, İstanbul.
- Moran, B. (2011). *Edebiyat Kuramları ve Eleştiri*, İletişim Yayınları, İstanbul.
- Salihoğlu, H. (1988). Almanya'da Ondokuzuncu Yüzyıldaki Kadın Hakları Tartışmalarına Bir Bakış, *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*. Cilt 5 Sayı 2 Aralık 1988, ss. 33-47.
- Sevim, A. (2005). *Feminizm*, İnsan Yayınları, 1. Baskı. İstanbul.
- Woolf, V. (2017). *Kendine Ait Bir Oda*, Kırmızı Kedi Yayınları, 16. Basım. İstanbul.
- Zengin, B. (2007). Elfriede Jelinek'in "Sevda Kadınları" Başlıklı Romanında Kadınların Toplumdaki Yeri Ve Kadınların Ortaya Çıkan Manzaradaki Rolü, *Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, cilt:31, no:1.
- Zengin, B. (2016). *Feminist Edebiyat Biliminin Temelleri Ve Almanya'daki Yansımaları*, Dilek Ofset Matbaacılık, Sivas.
- Gaida Dergi, <https://gaiadergi.com/aydinlanma-caginin-radikal-kadini-mary-wollstonecraft/> Alıntı Tarihi:02.09.2018